

מפגש ראשון – ד"ר ניצה ברקוביץ

נוכחות: שירין בטשון, אראלה שדמי, לילי טראובמן, תלמה בר דין, גליה אביאני, חולוד חמיס, דינה אלטרמן, מאשה דיון, איילת, אביגיל, נאוה, סלבה, נעמי, בינה.

להרצאה 2 חלקים:

1. בחלק הראשון נדבר על המושג אזרחות
2. בחלק השני נדבר על אזרחות מפרספקטיבה מגדרית

המושג אזרחות במובן יומיומי – הסדרת הקשר בין המדינה לתושבים בה. לחלק מהאזרחים יש סטטוס אזרחות ולאחרים זיקה אחרת למדינה ולשטח. לאזרחים יש מערכת זכויות וחובות. זוהי הגדרה לא ממצה מאחר ויש גם מה שמכונה "אזרחים סוג ב'".

במפגש זה נשאל מהם הקריטריונים שבוחנים שייכות וסוגי שייכות שונים. למי זכאות לזכויות שהשייכות מקנה?

לפני כן נבהיר על איזה זכויות אנו מדברים - כל סוג "נולד" בתקופה אחרת:

1. זכויות אזרחיות (CIVIL RIGHTS) – זכויות שמבטיחות חירויות לאדם. זכות לחירות, חופש תנועה, משפט הוגן, זכות לקניין. כל הזכויות הללו אינן מוחלטות ויש עליהן מגבלות. מי שנותנת את הזכות וקובע את מגבלות היא המדינה. זכויות אלה היו פעם נחלת קבוצה קטנה מאוד – רק אנשי אצולה - ועם הזמן יותר אנשים קיבלו אותן. המעבר שהיה הוא מפריבילגיה לזכות, כאשר לפי האידיאל הליברלי כל התושבים בשטח זכאים לזכות. ההרחבה של הזכויות החלה במאה ה-18. תהליך זה היה כרוך בביטול מערכות חוקים שונים לאנשים שונים.
2. זכויות פוליטיות- זכות להשתתף באופן פעיל בשלטון הקהילה אליה אני שייכת. לדוג' - הזכות לבחור ולהיבחר. תהליך הרחבת זכויות אלה חל במאה ה-19. עד אז זכויות אלה שהיו נתונות רק לבעלי רכוש.
3. אזרחות חברתית – זכויות חברתיות. זכות לחינוך, בריאות, דיור, מים ועוד. הרציונל שעומד מאחוריהן הוא שללא זכויות אלה – לא ניתן להגשים את הזכויות האזרחיות והפוליטיות. כלומר - אם אין לי השכלה – קשה לי להגשים את חופש הביטוי שלי. בשנות ה-70 זכויות אלו היו בשיאן. מטרת קבוצת זכויות אלה - שבירת הקשר ההדוק שהיה בין הערך השוקי (מלשון המילה שוק) של אדם לבין יכולתו להתקיים וכן מיתון

הפערים הגדולים בין אנשים. יש לציין שקיומן של זכויות אלה לא מבטיח שייכות והשתתפות בחברה.

**בהקשר זה ממליצה על ספר של שולמית שחר – החורף העוטה אותנו **

כל שלושת סוגי הזכויות מניחים כי:

1. המדינה היא מעניקת הזכויות. השאלה המתבקשת – מה קורה בעידן הגלובליזציה? שיח זכויות אדם מדבר על מערכת זכויות שאינה תלויה מדינות. זוהי תפיסה שונה מזו המוכרת לנו.
2. מדובר רק על זכויות בתחום הציבורי. כאן השאלה המתבקשת היא – מה קורה בספירה הפרטית? כל תפיסת האזרחות מקורה בתפיסה הליברלית שמדברת על התחום הציבורי בעוד שהתחום הפרטי אינו "חדיר"
3. הזכויות ניתנות לפרטים. לעומת זאת, בשנות 80-90 צמחו הזכויות התרבותיות- זכויות קבוצתיות. קבוצות אתניות דורשות זכויות לקבוצות שונות.

גליה (שאלה מהקהל): - האם הזכויות הקבוצתיות הללו באות על חשבון זכויות אדם? ניצה : לעתים כן ולעתים לא. הזכות לבצע מילת נשים היא דוגמא אחת לזכויות קבוצתיות שבאות על חשבון זכויות אדם. דו"חות של אחותי על תקצוב למזרחים היא דוגמא הפוכה.

מה הקריטריונים לזכאות לזכויות?

בחברות שונות קריטריונים שונים.

1. קריטריון ליברלי – כל אינדיבידואל זכאי לזכויות מכוח היותו כזה. לצד זאת, צריך למלא חובות מסוימים – תשלום מסים, שירות בצבא (כשזה רלבנטי) וכו'.
2. קריטריון רפובליקני – כל מי שתורם לקהילה זכאי לקבל זכויות.
3. שייכות אתנית-לאומית לקבוצה מסוימת מקנה זכאות.

שלושת העקרונות הללו קיימים בישראל. הקריטריון הליברלי ממתן קצת את השפעת הקריטריון האתנו-לאומי. הקריטריונים הללו באים לידי ביטוי ברמות פורמליות כמו חקיקה וגם ברמות חצי-פורמליות כמו ועדות קבלה ליישובים (מדינה נותנת קרקעות והיישוב מחליט מי ייכנס אליו).

כעת נסתכל על הפרספקטיבה המגדרית בשני אופנים -

1. האם נשים קיבלו זכויות לפי אותו רצף היסטורי כמו שגברים קיבלו? פרספקטיבה כזו

מניחה שהנשים צריכות להתאים למערכת הקיימת.

2. אם נתפוס נשים כשונות מגברים (במובן התרבותי) אז זה מחייב אותנו לערוך בחינה שונה.

במדינות מסוימות נשים קיבלו זכויות חברתיות (קצבאות משפחה, ילדים, חופשת לידה) לפני שקיבלו זכויות אחרות. רק במעט מאוד מדינות נשים קיבלו זכויות פוליטיות במאה ה-19. ברב העולם זה קרה רק אחרי מלחמת העולם השנייה.

מבחינת סוגי הזכויות - הזכויות שנשים קיבלו הכי מאוחר הן זכויות אזרחיות. נשים שהתחתנו אבדו זכויות אזרחיות כי הגבר היה נשא הזכויות. לדוג' - אשה לא יכלה לפתוח חשבון בנק. אשה לא יכלה להוציא פספורט בלי הסכמת בעל. באיטליה, עד 1975 אשה הייתה צריכה לבקש אישור בכתב מבעלה כדי לעבוד. בצרפת, עד 1982 אשה הייתה צריכה אישור מגבר כדי לבצע פעולות בבנק. במקביל לכך היו לנשים זכויות פוליטיות וחלק מהזכויות החברתיות. דוגמאות אלה מראות כי מוסד הנישואים פועל בצורה שונה על מושג האזרחות ועל הזכויות שנובעות מסטטוס זה. בישראל נחקק חוק שיווי זכויות האשה ב-1951 ובדיונים בעניינו דובר על מתן הרשאה לפעולות בנקאיות לנשים.

אראלה (שאלה מהקהל) : למה כאן זה היה שונה מצרפת, איטליה?
ניצה : בישראל התפיסה של הפרטי והמשפחתי היא שונה. כאן לא הייתה ציפייה שנשים שתהיינה רק עקרות בית וזאת בשל השפעת תפיסות סוציאליסטיות. כאן היה פחות קידוש של הפרטיות מאשר באירופה.

בכל תחום העבודה יש אינטרסים פטריאכליים ומולם אינטרסים קפיטליסטיים. כשיש עודף כוח עבודה - נשים ייפגעו ראשונות ולהפך. המדינה מכניסה נשים לשוק העבודה ומוציאה אותן משם לפי האינטרסים שלה.

איך אנו רואות את הקשר בין נשים כמטפלות ומושג האזרחות ?

יש כמה דרכים להסתכל על זה -

- זה שנשים מטפלות זה אחד מהמכשולים הגדולים בפני השתתפות הנשים
- שינוי חלוקת העבודה בבית תפתור כשל זה
- אם המדינה תדאג יותר לטיפול שנשים באופן מסורתי דואגות לו - יחול שינוי

- אם נגדיר מחדש את הטיפול כבסיס לדרישת השתתפות בחיים הציבוריים – יחול שינוי

ב 1915 קמה תנועת נשים פציפיסטיות באירופה והן אמרו - אנחנו כנשים אומרות לא למלחמה.

כעבור זמן מה התקיים כנס ענק בהאג עם נשים משני צדי המתרס. הנשים דברו הרבה בשם האמהות אך באופן שונה מארבע האמהות (הארגון הישראלי. 4 אמהות רצו להחזיר את הילדים שלי – של משפחתי – תפיסה שבטית). הנשים בהאג דיברו על תפיסה אוניברסלית. אחת אמרה – בני מת ואני שמחה שהוא מת לפני שהרג בן של מישהי אחרת. זוהי דוגמא לפוליטיזציה של אמהות. הפיכת האמהות לכוח. היום ארגון נקרא WILF.

גליה (שאלה מהקהל): אז על מה לדעתך צריך להיאבק?
ניצה : לא להזניח שום זירה. לא מספיק רק להכניס נשים לכל מקום.
אראלה (הערה מהקהל) : ויקי שירן אמרה – לא ללכת לשום זירה שאין בה ייצוג לנשים גברים, מזרחיים ואשכנזים.

אראלה (שאלה מהקהל): הנחת היסוד כל הזמן היא קיומה של מדינה. נראה לי שהמדינה הולכת לקראת פירוק. האם יש דיונים על השאלה לאן הולכת המדינה? איך זה ישפיע על אזרחות?

ניצה : היום עם תהליכי גלובליזציה מדברים על אזרחות פוסט-לאומית. לדוג - עובדים זרים באירופה שמקבלים זכויות חברתיות מכוח האיחוד האירופאי. זכויות אדם הם דבר שהוא מעבר למדינה. ההגדרה הקלאסית של זכויות אדם אומרת שמי שיכול להפר אותן זה המדינה. לעומת זאת - במקרה של אונס מי שמפר את הזכויות הוא בני משפחה, קרובים, יחידים שאינם המדינה. הכנסה של אונס לתוך זכויות אדם זה אתגור של שיח זכויות אדם.